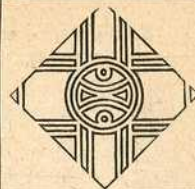

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗОРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

У ОПУСТОШЕНОМ КЊАЖЕВЦУ.

— Како изгледа Књажевац после дводневног боравка бугарских војника —

Књажевац, 1. јула.

Дивљаштва, што су их Бугари извршили над рањеним и мртвим српским војницима, до којих су могли допрети, зверства, која су извели над јадним становништвом у Македонији и Старој Србији, повлачећи се испред победоносне српске војске, запрепастила су читав свет. Али оно, што се десило у Књажевцу, извесно да не може појмити ни један културан човек и тешко да може поверовати у страшну стварност чак и онај, који је гледа.

Књажевац данас пружа слику савршене пустоши. Он има само зидове, има и куће, али у њима нема више ничега, апсолутно ничега. Све је ошљачкано, све је уништено, све је пропало. Читав једна варош више не постоји. Тековина читавих покољења уништена је на најбестијалнији, најлуђи, најневероватнији начин. Становници Књажевца, који су се од јуче почели враћати из збегова, камене се гледајући у своје голе зидове, у своје уништене радње, спаљене куће и разорену имовину. Књажеваца више нема. Ко зна, још колико година треба да прође па да се загладе трагови бугарског вандализма: и да мирна, честита и лепа варош Књажевац преболи страховити удар, који ју је бацио у рушевине.

*

Вест о несрећи, која је задесила Књажевац, стигла је у Скопље са мало појединости, али су и оне биле такве, да су наговештавале сву страховоту судбине једне вароши и пуну суманутост једне земље, која је тако дуго обмањивала Европу и о својој моћи и о својој култури.

Нама петорици новинара, од којих су четворица представници стране штампе, допуштено је да одемо до Књажевца и ми смо похитали да што пре стигнемо из Скопља у опустошену варош. Нисмо имали зашто да журимо. Оно што је војска краља Фердинанда починила у Књажевцу,

у Краљевом Селу и у читавом једном низу села — у заглавском и сврљишком срезу — стајаће још дуго и дуго као споменик дубоке инфериорности бугарске и као најнесумњивији доказ о данима, када су се пукови бугарске војске претворили у разбојничке банде са виртуозношћу којој нема равна..

Јутрос у зору, када смо у Нишу сишли из свога хотела да пођемо у Књажевац, на тротоару пред хотелом куњале су три старе јадне жене. У похабаном оделу, изнурене, унезверене оне су чекале ту. Међу њима

једна бака, којој је више од осамдесет година. Огрнута некаквим старим шалом она ипак дрхће на јутарњој студени. Крај њих четири мале бошче. Брзо смо сазнали, ко су. Бегунице из Књажевца, оне су пешице превалиле дуги пут до Бољевца. Одатле су се склониле у Параћин а сада су, једним од ноћашњих возова стигле у Ниш, да се одавде врате у разорено своје огњиште. Ноћас су стигле са станице овде на тротоар и ту су дочекале зору. Бледе, пренеражене, са четири бошче, у којима је цела њихова имовина, враћају се оне стре-

Румунски краљ Карол и краљица Јелисавета

пећи од онога, што ће у своме Књажевцу затећи. Било је нечега страшного у тешкој беди тих сиротих жена.

И целога пута, преко Грамаде, преко Тресибабе, сретали смо гомиле, групе које се враћају из збегова. Пешице, на коњима, на коњићима враћали су се носећи са собом тек по какву ситницу, коју су случајно прво дохватили уклањајући се из своје вароши или из својих села. Али нису још ни слутили, да је то све, што им је остало иза Бугара...

Километрима дуг ред оборених телеграфских дирека, још од подножја Тресибабе, увео нас је у Књажевац. Разваљена врата, разбијени прозори, распрснуто преко улице стакло, које изгледало као нарочито посуто улицама, били су очити знаци онога што се догодило. Читави низови кућа, читаве улице зјапиле су празне. Само по где где на дворишту тумарали су људи забринута лица и жене као окамењене загледајући кроз разломљене прозоре и кроз изваљена врата.

Што дубље улазимо у варош, слика све страшнија. Од пивнице „Тимока“ до хотела „Маћедоније“ спаљен до темеља читав низ дућана. Полуизгорео је и висок мост, који води ту преко Сврљишког Тимока. Из средине згаришта још се пуши. Полупаљен је и други мост ниже њега а трећи, дваестак корака даље, сасвим је изгорео.

Страшна је слика, коју Књажевац пружа већ споља са улице. Али се сва страхаота указује, када се уђе у прву кућу или прву радњу, на коју се наиђе.

Уништена чаршија.

Пола, можда више од пола Књажевца још се налази по збеговима. Стижу један за другим. Отвара се кућа по кућа и сваког часа сазнаје се за све нова и нова и за све одвратнија и гаднија дивљаштва Бугара. Пред опљачканим кућама, које су плачкашке чете оставиле отворене — Бугари су сломили све браве и побацали све кључеве, које су видели у вратима — стражаре војници из последње одбране. Књажевачка чаршија, у центру вароши не постоји више. Од највеће помодне трговине до последње лончарнице уништено је све. Ни једног јединог читавог предмета, ни једне једине читаве стварчице, која је остала цела. Више него да опљачкају Бугари су хтели уништити Књажевац. И успели су. У књижари Стеве Веселиновића, у кршу и лому какав се не може ни замислити и у који су упадале ноге до колена, нисмо могли наћи ни табак хартије. Варвари су сав канцеларијски и књижарски мате-

Престолонаследник румунски Фердинанд врховни заповедник румунске војске

ријал, сву робу толико поломили, поцепали, изгазили и исполивали мастилом, тако да та до ономад дивно уређена књижара изгледа као неко велико сметлиште, на које је годинама бацано ђубре. Тај књижар био је среће, да му Бугари на првом свом кораку у Србију спале велику стругару, у Честим Буквама. Сад су му уништили и радњу. То је, у Књажевцу и његовој околини, освета Бугара за поразе у Маћедонији и за слом бугарске армије.

Освета руском цару.

Велика гвожђарска радња Анте Атанацковића налази се зид уз зид са Веселиновићем. И треба учинити само један корак преко прага, па видети страшну слику. На поду — искрхана, измешана и посута ђубретом и сабљама одваљеним лепом, — лежи сва роба. Рафови, у којима је роба била, исцепани и поломљени. На три места виде се горетине: покушали су да запале.

А на тезги, одмах крај самих врата, леже две велике, некад скупоцене, слике избодене ножевима, дрљане, умазане блатом и нечистоћом. Једно је слика руског цара Николе II. Друго је слика руске

царице Александре. Бугари су на тим сликама хтели искалити свој јед према Русији и осветити се руском цару, што није Маћедонија дата Бугарској.

— Видите ово дивљаштво, — рекао нам је Атанацковић. Те су слике биле у скупочним оквирима и висиле су заједно са сликама мојом и моје жене. Наше слике оставили су нетакнуте а ове су оскрнавили и бацили их овде, да одмах видимо како се они свете...

Атанацковић, до ономад имућан трговац а данас просјак, борио се под Једреном. И сад је на бојишту, и пуштен је тек синоћ кући, да види захвалност Бугара. У другом, задњем одељку Атанацковићеве радње била је узидана велика каса, у којој је он држао своје новце и хартије од вредности. Врата од касе била су тако маскирана да их је човек једва примећивао. Бугари су их, међутим, брзо пронашли разбили касу и покупили све из ње..

И што идемо даље, из дућана у дућан, из куће у кућу, види се једно исто подједнако страшно и подједнако одвратно. У помодној трговини Љубе Јанковића и друга све испреметано, побацано на под, изгажено,

поливено водом. Најфинији штофови развијени и пружени да би само што више били уништени. Шешири исечени и бачени на под. Све кутије отворене и роба из њих избачена. И све, све редом што је било у радњи, изгужвано, искидано и бачено на гомилу, која покрива цео под. У колонијалној радњи Димитрија Ђорђевића тако исто. Слика која се ту види не да се замислити. У књижари Илије Николића није остала ни једна писаљка. Сва роба побациана на под, спремљена за паљење. На самом уласку у радњу Фердинандови дивљаци поставили су слику краља Петра сву исечену и измрљану.

И одатле, од те радње, зађите на коју хоћете страну, у коју било улицу, уђите у коју било зграду и видећете један исти лом и дивљаштво, коме нема равна. У целом Књажевцу није остало ни једно једино парче платна. Све платно, све бело рубље, све навлаке креветске чак и најмању крпу и џепну мараму бугарски војници су однели. Изгледа да су у томе највећу оскудицу трпели. Однели су и апсолутно и све женско одело, од балских тоалета књажевачких госпођа до отрцане бунде и искрзаног либадета најсиромашније Књажевчанке. И ако какав наш читалац кроз који месец наиђе у Софију, не треба ништа да се изненади ако какву мајорицу види да шета поносно улицом само у жипону или са бундом. То је плен из Књажевца. И госпођа мајорица, и ако се код нас и у целом свету друкчије носи жипон а само зими бунда, хоће тако демонстративно да

покаже да је и њен муж „бил бугарски јунак“.

Опљачкан је тако исто и сав остали кућни намештај по свима кућама, од најфинијих пиротских ћилимова до крпара и застирача за предсобља, све мушко и дечије одело, све што је било за пиће и за јело. Неколико старих људи и жена, који су били остали у Књажевцу, причају, да су колима и дању и ноћу превожене ствари за бугарску границу.

Све, пак, што није могла понети, бугарска војска је упропастила и уништила. И то се чинило намерно. Много је лакша ствар била запалити кућу, бацити упожар целу варош. Али Бугари нису хтели то; они су више желели да уништавајући једну варош, покажу своју мржњу и свој бес. Над згариштима се то не би могло тако осетити, као што се сада види. И зато су само појединци палили. Маса, пак, рушила је и уништавала. И успела је..

У Кучериној апотеци.

Али најстраховитији изглед има аптека и стан апотекара Кучере, једног мирног и питомог Чеха, у чијој кући нема данас ни стопе непокривене његовом упропашћеном имовином и нема ни једне стварчице, на којој се не би огледало дивљаштво Бугара.

У апотеку се једва може ући преко крша, по коме се гази. Није остало ни једне тегле, ни једне фијоке, ни једног пакета, ни једног стаклета да није просуто на под. Од медикамената једне до ономад дивно уређене апотеке направљена је каљуга, сметлиште,

гомила порушене стакларије. У углу извртута, разбијена каса, исцепане рачунске књиге. А поред свега тога лежи један скупочени женски огртач од црне тешке свиле. Леже и једне поцепане бугарске чизме. Један од разбијеника, како по свему изгледа официр, наишао је носећи тај огртач за своју госпођу и целе чизме које је такође упљачкао за себе. Кад је својом подераном обућом загазио у каљугу, оквасио је испале прсте, и онда се је брзо преобуо. Али за то време дар, намењен жени, пао је случајно у блато и измрљао се. Он га је онда оставио и пошао да тражи нов. То је, без сумње, историја овог скупоченог огртача и ових подераних чизама.

Демолиране су и све споредне одаје у приземљу око апотеке. Али најсавршенију слику пустоши даје горњи спрат куће, стан апотекарев. Четири дивно намештене собе и предсобље — до ономад један од најелегантнијих станова у Књажевцу — разривени као бомбама и динамитом. Међутим, све је то пажљиво и са дивљачком насладом извела бугарска рука. Стварчицу по стварчицу искрхала је и уништила све. Сва огледала разбијена, кревети изломљени, ормани за одело и рубље обијени секирама, испражњени и оборени. Клавир госпође Кучере такође исцепан секирама као стара тараба и лежи изваљен у једном углу а преко њега побациане саксије са цвећем, исцепане фотографије и скупочене шустикле, којима су дивљаци брисали своје каљаве чизме. Све лампе полупане, сли-

Турци из ослобођених српских крајева беже испред бугарског зверства

Заробљени бугарски војници у граду београдском

ке са рамовима изломљене и бачене на под, фотеље, столови, канабета испарани, искрхани, оборени на једну гомилу на коју су, кропећи преко целе сале, сипани слатко и компот. Преко тридесет изломљених тегла и здела леже на поду и њихова се парчад мешају са парчадима скупцебног сервиса од стакла и порцелана. Све пећи обаљене и разлупане. Суманути бугарски официри мислили су, да је све мало, па су поломили и дечје креветиће и исекли све душеке, јоргане и јастуке, на којима су се, с времена на време, одмарали од гнуснога посла.

Г. Упшимни, дописник бечких и чешких листова, и г. Шимоњи, дописник пештанских листова, гледали су разрогаченим очима ову страхоту, док им је апотекар, тужећи час немачки час чешки показивао део по део своје разорене куће. Није остало ништа читаво. Полазећи Бугари су ишчупали и врата са великог зидног часовника. А да се не би помислило да је то било случајно и да су, рушећи све редом, заборавили часовник, они су дохватили казаљке, извили их и заплели једну у другу!

Одмах до апотеке је велики магацин Млинарске Задруге. Са дотуда страховитобазди. Стотине хиљада килограма пшенице Бугари су полили гасом. Гомила канти из којих је тај гас, још лежи на сред улице.

Спаљен стан потпуковника Илића.

Десетак корака од Кучерине апотеке налази се кућа адвоката Саве Ђукића. Кад се уђе у двориште, пада

одмах у очи велико црно згариште. То је био стан потпуковника Јеше Илића. Бугарски војници упали су у тај стан, — засебну омању кућу у башти — опљачкали су све што се могло па онда полили заостале ствари гасом и запалили. Изгорело је све до темеља.

Насред двориште лежи једна прљава гомила. То је подерана, кљава униформа бугарског војника, иструнуле чизме, прљава шапка, блатњава кошуља. Ту насред дворишта бугарски херој се пресвукао, однео се у чисто официрово одело а своје оставио.

У кући адвоката Ђукића такође страхан лом. Оно што је заостало од ствари, уништено је и у највећем нeredу разбацано по поду и измешано са пексимитом шаржерима бугарских војника. У канцеларији г. Ђукића једна сламњача изгорела више од пола. Врата и ормани избодени штиковима, прозори полупани. У једном углу кућа таст г. Ђукића, седамдесетогодишњи старац. Он је био остао у Књажевцу и видео је све. На његовом грлу још се виде две модре маснице. Полазећи из Књажевца један од бугарских официра зграбио га је за грло тражећи новаца. И старац му је могао дати свих дванаест гроша, колико је имао свега код себе . . .

БОРБА ОКО КРИВОЛАКА И ОКО КОЧАНА

Трећи дан после крваве борбе код Криволака донела је београдска

„Трибуна“ ову белешку: »Јуче у три сата после подне стигао је један санитетски воз из Скопља. У њему је биле пет стотина рањених војника. Међу овим рањеницима било их је и са Криволака. С овим људима се није могло разговарати на дугачко и на широко, зато што су одмах, по доласку у болницу, морали у купатило и на прво превијање, што их је веома изнуравало и повећавало им температуру и болове у ранама. С тога смо се морали задовољити и са неколико најкраћих података.

Ови људи су сви рањени пре три дана, у петак. Они причају, да су код Криволака борбе биле страховите и да су трајале неколико дана. Бугари су надирали у густим колонама, које су извирале једна за другом. Очигледно да их је код Криволака био сконцентрисан огроман број.

Наши су их ипак успешно потискивали и свакога дана имали веће или мање јурише. Из причања рањеника, који су јуче стигли, може се извести закључак да је само до петка код Криволака извршено на Бугаре неколико добрих јуриша са сјајним резултатима.

У петак су Бугари навалили жешће но и кад пре тога. Тада је нашим војницима наређен још један јуриш. Испред силна навале наших војника Бугари су падали као смоље и на крају су ипак јуначки одбијени. Тај јуриш од петка био је *страховит* и веома крвав. Он је и нас стао приличних жртава, али су Бугари и тада снажно потиснути.

Гвелфо Чивини, славни итали

јански ратни дописник, који се сада налази у Србији, описује у миланском „Corriere della Sera“ борбу око Криволака и Кочана под датумом од 5. јула из *Београда*: Од два дана *бесни бишка* око Криволака на Вардару, неких 25 километара јужно од Штипа и Велеса, где пролази железничка солунска пруга. Јучер у јутро у зору нападнута је врло важна позиција на читавом левом крилу IV. бугарске војске, којом заповеда министар рата Ковачев и која је састављена од 4. и 9. дивизије.

Потучена прошлих дана од Срба у сукобима између Злетовске реке и Брегалнице, била је присиљена да се повуче у неред у међугоре Плачковице, камо су ју Срби прогонили и покушали опколети. Лево се крило бацилосада на Вардар, покушавајући да себи пробије пролаз до Криволака са истим смером, у ком су покушали бацити се на Штип, одакле су одбијени после *најкрвавијих бишака*: т. ј. да прекину комуникације разоривши железницу и отворе себи лак пут према спорној зони, односно Велесу, Прилепу и Битољу.

Први сукоб мора да је био на линији, коју су Срби окупирали од почетка непријатељства, уз ток Криве Лаковице, међу малим селима Брагово и Гарван, линија, коју су Бугари успели да пробију својим *не*надним нападајем у ноћи 30. јуна. Срби су сабрали све силе око тачке, угрожене од бугарског нападаја, те су очекивали нападај, који је био врло бесан. Са очајничком жестином, док су топови ударили на српске позиције, бацила се бугарска пешадија

на српске шанчеве; било је бесних нападаја и противнападаја на бајонете. Са обе стране земљиште је било губљено, освајано, опет изгубљено и опет освојено са непрестаним таласањем плиме. Читав јучерашњи дан прошао је у овом бесном таласању променљиве среће. У вечер су Срби имали веће губитке, а кад је ноћ учинила крај борби, Бугари су почели добивати у терену. Али у ноћи су се Срби јаче утврдили у својим позицијама и јутрос су они први опет преузели офанзиву и након оштре борбе читавог јутра успели су да задобију *натраг* све своје позиције од пређашњега дана и да потерају Бугаре све до Гарвана.

После подне, са новим наскоком инфантерије и у борби са страшном топовском ватром непријатеља, одбили су Срби Бугаре још и даље. Вечерас чини се, да се судбина битке одлучно креће у прилог Срба и неке бугарске пуковније већ су се почеле повлачити према Кривој Лаковици. Али борба није довршена и предвиђа се да ће и сутрашњи дан бити *врло крвав*.

И око *Кочана* наставља се борба свеликом оштрином. Након успеха код Рајчана наставили су Срби с наступањем, да освоје на јуриш Кочане, које брани једна дивизија војске Радка Димитријева. Сад стоје једна према другој две велике масе и настављају да се туку, а да још нису доспеле до одлучне акције, којој се не може избећи.

Осим тога Срби су, који су већ посели све висине планине Осогово, преко које прелази бугарско-македон-

ска граница, у борби, о чијем замашају још није све познато, освојили вис Китку. Сукоби међупредстражама били су већ прошле ноћи на другим тачкама српско-бугарске границе. Види се дакле, да дуго не ће требати чекати на судар између Срба и друге бугарске војске под заповедништвом генерала Тошева.

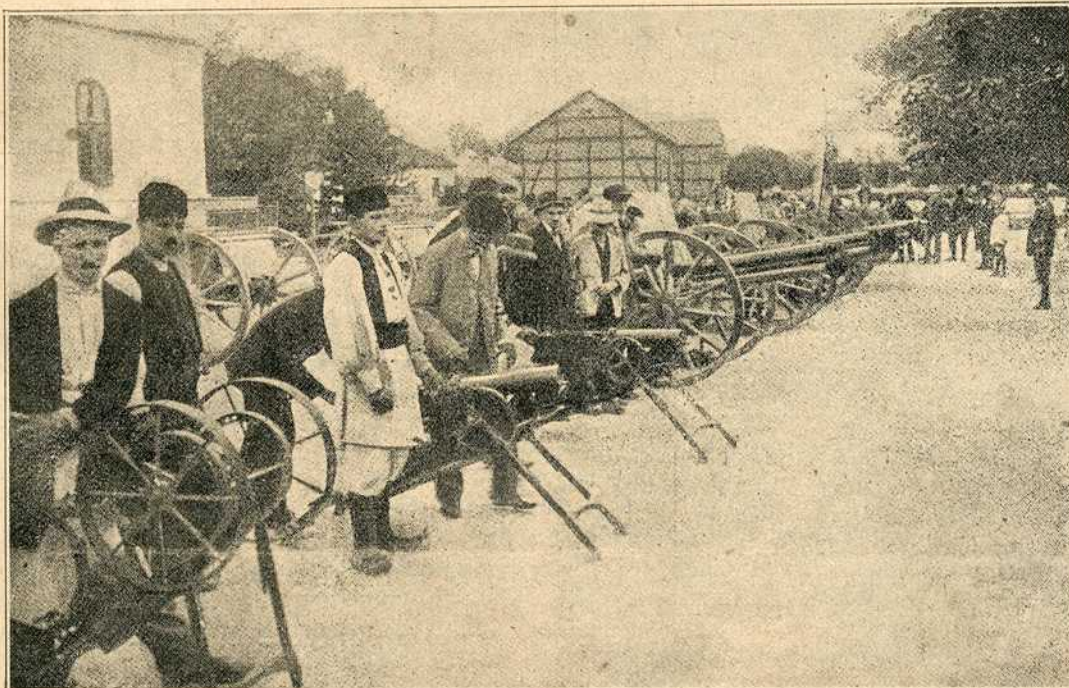
У кратко, *крв, крв* а Европа на ставља — расправама.

ЦРНОГОРЦИ У САДАЊЕМ РАТУ.

Ратни дописник љубљанског „Словенца“ послао је свом листу из Оризара код Кочана, овај допис, датиран 12. јула (по р. к.), а преведен у братском *хрватском* „Ријечком Новом Листу“:

Да се одуже за исказану им помоћ под Скадром, дошло је одмах на почетку рата на српско-бугарску границу око 15.000 *Црногораца*, да помажу српској војсци против Бугара. Гдегод су до сада Црногорци суделовали у борби, *показали су права чудеса јунаштва*. Они чине и немогуће ствари, јер се нико од њих ни најмање не брине за свој живот. Будући су црногорске жртве у балканско-турском рату биле услед дугог опседања Скадра врло велике, српски је главни стан одлучио, да црногорска дивизија служи као *причува* (резерва). Но *Црногорци нису хтели о томе ни чути*. По свом посланику изјавили су, да они живи не ће остати у резерви, па ако треба резерве, нека врховно заповедништво одреди за тај посао друге.

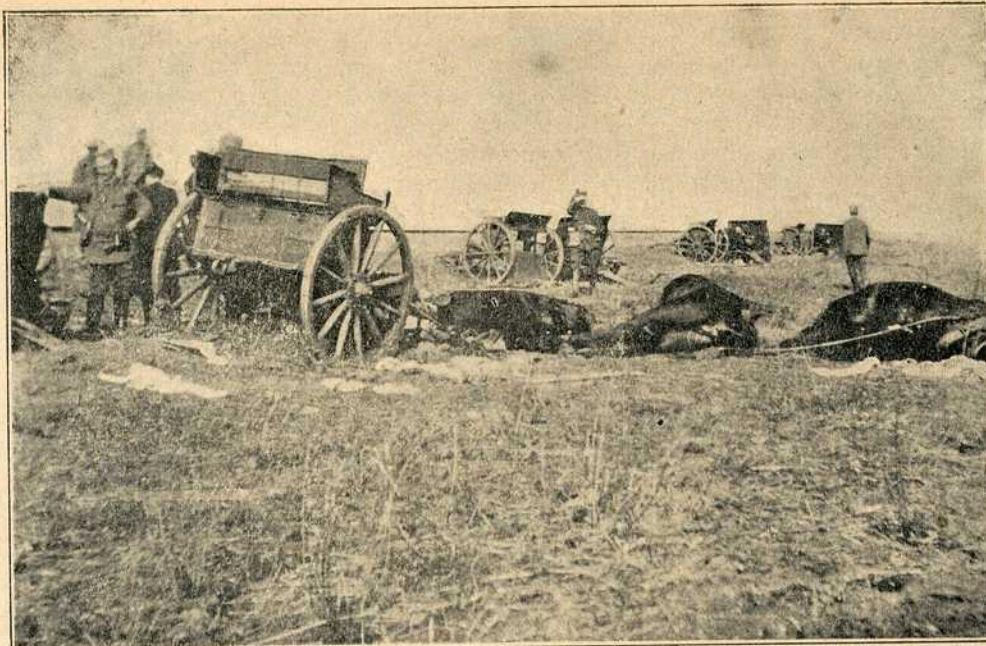
— Ако поштујеш црногорски

Отети од Бугара брзометни топови и митраљеви у београдском граду

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Пораз Бугара код Штипа остављена и од Срба отета бугарска батерија

образ, — изјављено је са црногорске стране српском генералштабном пуковлику *Миловановићу*, — онда реци о коме, коме треба рећи, да друге одреди за резерву, а нас нека пушта у први ред, јер ми Црногорци нијесмо вјешти за резерву

Морало им се удовољити. Код заузећа Рајчанскога Рида правили су права јунаштва. Заробљени Бугари приповедају, да у њиховој војсци влада *страх преддвема стварима*, пред српском артиљеријом и пред — Црногорцима.

Међу српским војницима и Црногорцима влада *идилска хармонија и права братска љубав*. Српски војници, који су очарали свет својом храброшћу, диве се црногорској неустрашивости, хвале их и веле им, да нема јунака над Црногорцима.

— Ви сте већи јунаци, него ми, одговарају Црногорци.

Кад су Црногорци, који у рату немају никаквог свог трена, никакве опскрбе, без које се модеран рат не може ни замислити, почели на бојном пољу сваки дан добивати по велик комад хлеба и велик комад меса, упитали су тренске војнике:

— Па одкуд вам све то?

— Шаљу нам из Србије.

— Колико оваких хлебова добијете за месец дана

— Сваког дана по један хлеб.

— Еј, бог и богородица, ви би већ давно морали бити царевина, и ми се чудимо краљу Петру, зашто не ратује сваке године.

Црногорци су за Бугаре *страх и шрепеш*. При јуришу кличу:

— Вићећете, ко је Црногорац.

И онда *навале, и што је пред*

њима, мора бити покошено, јер они *не познају узмицања*, а не би узмакли ни онда, кад би видели, да од тог зависи победа. Тако су одгојени од колевке. Рађе гину него да се осрамоте пред својима.

Црногорци се непрестано *шуку стојећи*. Кад сам пришао к рањеном Црногорцу и упитао га, где је рањен и у којој битци, рекао је:

— Рањен сам у ногу, а да боја нисам ни виђео.

— Како то?

— Е, Бугари су пуцали из далека, зрно ме је погодило у ногу и пао сам.

— Па то је била битка.

— Каква је то битка?! Гђе главе не лете, нема битке.

Црногорци носе уз пушку и револвер. Јуриш изврше бајонетом, а кад допру у шанчеве, пуцају из револвера. Пионирских справа немају, а ни не требају их, јер сматрају *укопавље пред непријатељем за срамотно!*

Међу Црногорцима налазе се и младићи од 16 година и 50 годишњи мужеви. Све је то међусобно помешано, јер је раздвојено по племенима. Не растављају се, да може брат брата помагати у несрећи. Многи се занашају на то, да ће у будуће моћи организовати црногорску војску по модерним начелима, само се још сада боје како ће сада моћи саставити племена у разне батаљоне.

Црногорци су с малим задовољни те се осећају међу Србијанцима изврсно, као код куће. Србијанцима дају увек предност, што је код Црногораца право чудо. Једна црногорска бригада налази се сада са Недићевом моравском дивизијом иза *Ќочана*, у

дивној долини Брегалнице, где је све зелено од засађене риже.

Краљевић Марко и мали Асан

Гором језди Краљевићу Марко,
Гором језди на Шарцу помамном,
Од топова гора изломљена,
Сва је гора крвљу натопљена,
Звер по гори многа расплашена;
Није шала, гора после битке,
За слободу, освету Косовску.
И Марков је Шарац окрвављен

Гором језди Краљевићу Марко,
На пропланку налазио Туре,
Младо Туре од осам година.

„Аман, заман, аман, страшни чичо!“

„Не бој се, младо, лудо Туре,
„Неће т' чича ништа учинити,
„Казуј Туре, ко си, од куда си,
„И да л' кога ти од рода имаш.“

Сјаха Марко с помамна Шарина,
Па је младо Туре помилов'о

„Асан ми је, драги чичо, име.
„Ја од рода више никог немам
„До ли само једну стару баку;
„Где је бака не могу ти рећи.
„Мајка ми је умрла поодавно,
„Бабо ми је у боју погину'о,
„Туре јесам, ал сам и сироче.“

Бистро Туре омилило Марку.
Проговара Краљевићу Марко:
„Сирочићу, јадно Туре младо!
„Од сад ти је Марко Краљевићу,
„Од сад ти је и отац и мајка
„За Асана Марко ће с' бринутити.
„Одвешћу те Београду граду;

„У школу ће Марко Асу дати,
„Где се српски и чита и пише.
„Међ Србима Асан ће живити,
„Ту Асану лоше бити неће“

Рат на Балкану 1912-13. г.

(Свршетак).

Ради захтијевања „Европе“ да Црна Гора испразни Скадар, која мора припасти Арбанији, краљ Никола сазива велики Савјет у коме се ријеша, да се Скадар — гробница најврснијих синова српског народа — напусти. Ради тога влада Митра Мартиновића даје оставку 22. апр. (5. маја), а 2. (15.) маја Црногорци напуштају Скадар, а заузму га међународне морнарске чете под заповједништвом контраадмирала Бурнеја (Енглеза). Тог дана укинута је и блокада црногорске обале. 17. (30.) маја изасланици Балканског Савеза и Турска потписују у Лондону у светоцемској палачи прелиминаре (предуслове) мира који гласе: Члан 1. Мир и пријатељство постоји од дана, у који се ратификује садашњи уговор, међу Султаном и владоцима савезних држава. Члан 2. Султан уступа савезним владоцима све крајеве његове државе на европском копну западно од линије Енос-Мидија изузев Арбаније. Члан 3. Султан и савезни владоци изјављују да бригу о међама Арбаније и питањима о њој препуштају царевима Русије, Њемачке и Аустрије, предсједнику републике Француске и краљевине Велике Британије и Италије. Члан 4. Султан изјављује да Крит предаје савезним владоцима. Члан 5. Султан и савезни суверени изјављују да судбину јегејских острва препуштају њемачком цару, цару Аустрије и краљу Угарске, предсједнику републике Француске краљу Вел. Британије и Ирске, краљу Италије и господару свију Руса. Члан 6. Султан и савезни владоци изјављују, да ријешење финан-

сијских питања препуштају конференцији сазваној у Паризу. Члан 7. Нарочитим уговорима средиће се питања о заробљеницима, правди, народностима и трговини.

Потписивањем овог уговора мира, рат на Балкану који је потрајао пуних 8 мјесеци свршио се и то потпуним поразом Турака. Од 169.000 кв. килом., колика је површина турске територије у Европи била прије рата, Турска одступа балканском савезу близу 154.000 кв. кил. од којих су Србијанци заузели око 60.000 кв. кил., Бугари 59.000 кв. кил., Грци 30.000 кв. кил. и Црногорци 5.000 кв. километара. За овај рат, балкански савез мобилизовао је 1,047.000 људи, и то: Бугарска 450 хиљада (у рату изгубила 40 хиљада); Србија 402 хиљаде (изгубила 21 хиљаду); Грчка 150 хиљада (изгубила 6 хиљада) и Црна Гора 45 хиљада (изгубила 8 хиљада).

Рат с Турском је свршен, а на дневном је реду подјела освојеног територија, која ће се извршити не по жељи непријатеља балканског савеза и неких усијаних бугарских шовинистичких главица, него на принципу правичности. Нарочито при подјели територије, мора се узети у обзир то, што се Србији ускратио слободан излаз на море, ради чега она данас не може и не смије да напусти оне крајеве, које јој данас ишту Бугари, јер та мјеста, која је српска војска по скупу цијену заузела, једина су залога, за даљи слободан и независан развитак краљевине Србије и за развитак народа српског. Српски народ, који је у рату с Турцима показао колико је национално свјестан и колико љуби још онда неослобођене светиње српске, умјеће са истим жаром и самопрегорињем и бранити та, њима сада још светија мјеста, па макар то било и од савезне им „браће“ Бугара. „С. Р.“

РАЂЕНИ ЦРНОГОРАЦ

Са блаженим осмехом и, рекао би, ретким задовољством рађеног јунака, лежи Црногорац, млад као капља, ви-так као чемпрес.

Честитах му љуту рану и упитах, на ком је месту суделовао у борби.

— На Крволоку! одговори.

— А како?

— Стојим ја — наставља тић од сокола — и пуцам...

— А како би стајао при пуцању? Што не леже?

— Лежање је за жене! одговори ми он кратко.

— А зашто онда бар не клече?

— Онде где се клечи — не пуца се, а где се пуца — срамота је клечати! Ни мој ђед није клечао пред скотовима; одговори кршни Брђанин и погледа ме са неком врстом чуђења, као да ми хтеде рећи:

„Зар ни то ниси знао?“

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Румунски краљ Карол и краљица Јелисавеша. Мирољубивост краља Карола наспрам дрских суседа Бугара и сувише је била на коцку стављана. Али када је дрскост татарска превршила меру, и када су већ и претити почели, онда се овај мирољубиви владар под притиском јавног мњења решио на крајње мере, наредивши својој војсци да пређе бугарску границу. Бугарска благодарност најгаднија је подлост коју још крунишу и мучким нападајима. Када се Бугарска ослобађала, гинули су са Русима и румунски војници по Шипка кланцу и око Плевне, те имаху видну улогу у ослобођењу неблагодарних Бугара. Ту војску предводио је садашњи краљ Карол, још онда као књаз, која се одликовала највећом храброшћу. У најновије време, када су Румуни тражили исправку границе, Бугари су им то оспоравали и претили ратом, а сад, када су пригњечени од Срба и Грка, несмеју ни зуба да помолу, него и више дају Румунима, само, да Србе могу победити. Али слаба им нада, јер су их Срби скљештили, да не могу ни маћи. Својим мудрим држањем краљ Карол је сад постигао оно за чим је тежио и задобио онај крај за своју краљевину, а Бугари се сада обраћају на њега богорадећи, да он упливом својим умилостиви Србе и да им изради мир. Краљица Јелисавеша је позната као великодушна владарка, а чувена у свом свету и са својих књижевних радова, које потписује именованом: „Кармен Силва“. Поред свога узвишенога супруга, особито је цењена у румунском на-

www.unilib.rs
 роду, који се поноси, што на своме престолу има тако узвишеног владара и владарку.

Престолонаследник румунски Фердинанд врховни заповедник румунске војске. Спор који је имала Румунска са Бугарима излегао се у право непријатељство, те је дошло и до војеног посредовања. Румунска војска под врховним заповедништвом престолонаследника Фердинанда прешла је у Бугарску и посела све спорне крајеве, али није наишла нинакакв отпор, јер су Срби и Грци на другом крају Бугаре сасвим пригњечили да нису могли ни мислити на какав отпор против румунске војске. Престолонаследник Фердинанд је иначе врстан војсковођа, члан је царске немачке породице Хохонцолерна и блиски рођак садашњем румунском краљу Каролу, који нема деце, па га је због особитих врлина посинио и одабрао да му преда свој краљевски престо.

Турци из ослобођених српских крајева беже испред брларског зверства. Огњем и мачем Бугари су по Македонији за време турске владавине улевали страх и трепет међу онашњим мешовитим становништвом мислећи тиме, да онај свет њих респектује. Међутим Срби су оне крајеве од Турака освојили и прогласили равноправност свакоме. Питома српска управа задобила је тамо опште симпатије, те су и хришћани и муслимани благосиљали онај час, када су Срби ушли у оне крајеве, јер је био свако сигуран и заштићен српским властима. Али бугарска прождрљивост, силом је хтела да и ове, од Срба освојене крајеве себи приграби, те су мучки и без објаве рата напали Србе и у први мах их потисли а становништво оних крајева метали под нож. Нарочито су зверски поступали са муслиманским и српским становништвом, које су просто уништавали, а доmove им палили. Док су ове оргије Бугари приређивали, бежао је ко је могао испред овог животињског бугарског зверства, само да изнесе и спасе главу. На овој слици видимо једну муслиманску породицу, где бежи испред бездушнoг душманина. Много је народа уништено и упропашћено том приликом, док Срби нису ове незвана госте протерали и уништили у тим крајевима. Разбегли народ враћа се сад на своја згаришта проклињући бугарске зверове а благосиљајући српску војску, која их је од ових напада ослободила.

Заробљени бугарски војници у доњем граду београдском. Срби су познати као душевни јунаци. И кад победе свога непријатеља, не

свете му се, него га воде своје дому као заробљеника, где га са прирођеном гостољубивошћу дочекују и угошћују. Заробљени Турци о свој душевности српској много причају и хвале се, како им је ропство код Срба лако и добро. Код Бугара је то сасвим обратно. Ако су којег српског војника заробили, то су га на најзверскији начин мучили и убијали, пекли, вадиле живом очи. А како су бестијално поступали са српским рањеницима, те грозоте не познаје свет. Па ипак Србин се над заробљеним Бугарима не свети, него га пази, поступа са њима човечно и просто га мази. Велика је душа Србинова, у боју ненадмашни јунак, а над побеђеним заробљеницима њежан и до крајности душеван. Када су Бугари у Књажевац мучки упали, уништили су целу варошицу, разграбили и покрали све што су могли, а зверски касапили жене, децу, животињски силовали девојчице и чинили грозне ствари, које се не могу испричати. Када су их Срби из Књажевца истерали, потукли до ноге и освојили од њих Београдчик, становништво тога места позатварало се у куће и чекало, да ће се Срби светити за Књажевац Али Србин је Србин, претеран у својој душевности: никога ни глава није заболела, а све намирнице су парама плаћали додавајући уз то: „овако се Србин свети, за зверства која су у Књажевцу почињена!“ Па још има несретника и злобних индивидуа који Србе мрзе, а бугарске зликовце величају. Али и томе ће бити већ једном крај!

Отети од Бугара брзометни топови и митраљеви у београдском граду Поред батина које су Бугари од Срба извукли, изгубили су још и много оружје и друге ратне опреме које су од њих Срби задобили. Размажени и дрски ови бугарски дивљаци, који се особито разумевају у „јуначком“ и мучком нападу и касапљењу српских рањеника и голоручки сељака, нејачи и стараца, наишли су на српске хероје, који незнају за шалу, него су те продрзљиве Татаре љуцки испрашили, наместили им добро леђа, да ће памтити, када су хтели да туђе отимају. Отети бугарски топови, митраљеви и други ратни плен пренет је у Србију, а неки део у Београд, где стоје као доказ и успомена на победу српског оружја над Бугарима. Историја се понавља, још за време краља Милутина, Бугари су мучки напали границе српске државе, али су код Велбужда били уништени и краљ Милутин је своју столицу пренео у Средец (данашњу Софију), где је и умро, а тело му и данас почива у

Софији у саборној цркви, његовој задушбини. Историја се понавља. Бугари су опет од Срба страшно побеђени, а то ће их свакако за сва времена научити памети: да морају са Србима живети увек заједнички и у пријатељству, јер ће иначе нестати.

Пораз Бугара код Штипа, остављена и од Срба отета бугарска батерија. Мучки и крволочни напад Бугара на Србе код Штипа и на другим местима, скупо је стао те халапљиве татарске готоване. Дочекани од српских хероја, разбијене главе су се у дивљем бегству повлачили, остављајући у паничном страху топове, опрему па чак и своје рањенике. У својој надутости мишљаху скрти српске јунаке и халапљиво зграбити оне покрајине, које су Срби својим јунаштвом и својом крвљу освојили од Турака. Потучени на свим линијама у повлачењу свом, ове хијене бугарске, паљаху села, убијаху голоруке становнике, зверски мрцварише српске рањене официре и војнике само да зајазе своју дивљу татарску ђуд. Али ништа им то није помогло, свуда су морали бежати, пред јуначком српском војском, која их је претерала из ових српских историјских крајева, па их већ гони и према Софији, где ће их научити памети „како се држи царство“ и како је лопову кад му се у траг уђе. Валда ће ове насртљивце добивене батине научити реду и скромности, а не буде ли им доста то, биће по њих зло и горе.

Читајте интересантну књигу
Краљевић Марко
 у балканском рату.

Иста се добија код Свет. Ф. Огњановића у Новом Саду по цену од 50 пот.

НОВ СРПСКИ

оригиналан роман.

КЊИЖАРА СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА

почела је већ издавати роман
ЛЕГИЈА СМРТИ.

Изишла је XVI свеска.
 Цена свесци 10 потура.